

Comparative Turkish Dialects and Literatures
Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Cilt/ Volume 1, Sayı / Issue 3, Mayıs/ May 2023, 9-26

Atıf/Citation: Ahmadov, N. (2023). Azərbaycan-Türkiyə: Media Münasibətləri Keçmişin Dərsləri və Bugünün Reallıqları. *Comparative Turkish Dialects and Literatures*. 1 (3), 9-26.

**AZƏRBAYCAN-TÜRKİYƏ: MEDIA MÜNASİBƏTLƏRİ
KEÇMİŞİN DƏRSLƏRİ VƏ BU GÜNÜN REALLIQLARI**

Azerbaycan-Türkiye: Medya İlişkileri Geçmişin Dersleri ve Bugünün Gerçekleri

Azerbaijan-Türkiye: Media Interactions
Lessons of the Past and Realities of the Present

Araştırma Makalesi / Research Article

(Makale Geliş Tarihi: 07.03.2023 / Kabul Tarihi: 25.05.2023)

Namiq AHMADOV*

Xülasə

Azərbaycanın tarixən dünyaya inteqrasiyasında və dövlətçilik ənənələrinin formalaşmasında Türkiyə önəmli yer daşıyıb, o cümlədən milli mətbuatın formalaşmasında Türkiyə təsirləri davamlı olaraq özünü təsdiqləyib. Eyni zamanda Azərbaycan ictimai fikri üçün ümumtürk ictimai ideyaları tükənməz qaynaq olmuşdur. Əli bəy Hüseynzadə, Əhməd Ağaoğlu, Ziya Gökalp kimi dühalarımız ümümlilikdə bütün Türk dünyasının müştərək sərvətləri olmuşlar. Əslində bu bağlılıq milli köklərdən qidalandığından cəmiyyətin intibahına təsir göstərmiş, hətta mətbuatın yarandığı və formalaşdığı ilk günlərdə belə özünü təsdiq etmidir.

* Dr, Bakü Devlet Üniversitesi, Gazetecilik Fakültesi, Uluslararası Gazetecilik Bölümü; Dr., Baku State University, International Journalism and Information Policy, tuqay59@mail.ru, ORCID ID: orcid.org/ 0000-0003-1970-182X.

Təqdim olunan məqalədə Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin inkişafında və formalaşmasında mətbuatın önəmli rolu, həm Azərbaycan, həm də Türkiyə mətbuatı üzərindən dəyərləndirilir. Xüsusən də Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında media sahəsində strateji əməkdaşlıq haqqında anlaşma memorandumunun imzalanması və “Birgə Media Platforması”nın yaradılmasının aktuallığı vurğulanır. Bildirilir ki, iki qardaş ölkə arasında imzalanan media əməkdaşlığı media əlaqələrini daha da gücləndirəcək, Türkiyə üzərindən Azərbaycan mediasının dünyaya çıxışını sürətləndirəcək. Digər bir aktual məsələ də türk dünyasının media əlaqələrinin qurulmasında Azərbaycan mediasının əhəmiyyətli mövqeyidir. Azərbaycanın media qurumlarının MDB məkanında - Rusdilli məkandakı mövqeyi daha aktualdır. Bu məsələdə də Azərbaycan mediası Türkiyənin Qafqazda, Orta Asiyada, Rusiyanın tərkibindəki Türkdilli xalqlar arasında maraqların qorunmasında əhəmiyyətli yeri var və bu tarixi məkanlara çıxışda əvəzsiz vasitədir. jırladı.

Açar sözlər: Azərbaycan, Türkiyə, mətbuat, ortaq media, platform

Özet

Türkiye, Azerbaycan'ın dünya ile tarihsel entegrasyonunda ve ulusal basının oluşumunda Türkiye'nin etkisi de dahil olmak üzere devlet geleneklerinin oluşumunda önemli bir rol oynadı. Aynı zamanda tüm Türk kamuoyu fikirleri Azerbaycan kamuoyu için tükenmez bir kaynak olmuştur. Ali Bey Hüseyinzade, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Göybalp gibi dahilerimiz tüm Türk dünyasının ortak serveti haline geldi. Aslında bu bağlılık ulusal köklerden beslendiği için toplumun rönesansını etkilemiş ve matbaanın doğuş ve oluşumunun ilk zamanlarında bile kendini teyit etmiştir. Sunulan makale, hem Azerbaycan hem de Türk basınından yola çıkarak Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin gelişmesinde ve şekillenmesinde basının önemli rolünü değerlendirmektedir. Özellikle Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında medya alanında stratejik işbirliğine ilişkin mutabakat zaptı imzalanmasının ve "Ortak Medya Platformu"nun oluşturulmasının önemi vurgulanmaktadır. İki kardeş ülke arasında imzalanan medya iş birliğinin medya ilişkilerini daha da güçlendireceği ve Azerbaycan medyasının Türkiye üzerinden dünyaya erişimini hızlandıracağı bildirildi. Bir diğer önemli konu ise Azerbaycan medyasının Türk dünyasında medya ilişkilerinin kurulmasındaki önemli konumudur. Azerbaycan'ın medya kuruluşlarının BDT alanındaki - Rusça konuşulan alandaki konumu daha önemlidir. Bu konuda Azerbaycan medyası, Türkiye'nin Kafkasya'da, Orta Asya'da, Rusya'nın Türkçe konuşan halkları arasındaki çıkarlarının korunmasında önemli bir yere sahiptir ve bu tarihi yerlere erişim için paha biçilmez bir araçtır.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan, Türkiye, basın, ortak medya, platform

Abstract

Historically, Türkiye has played an important role in Azerbaijan's integration into the world and the formation of statehood traditions, particularly the influence of Türkiye has constantly proved itself in the formation of the national press. At the same time, all-Turkic public ideas have been an inexhaustible source for the public opinion in Azerbaijan. Our geniuses like Ali bey Huseynzade, Ahmad Aghaoghlu, Ziya Gokalp have become the common wealth of the entire Turkic world. In fact, since this attachment is nourished by the national roots, it influenced the renaissance of the society, and even proved itself in the early days of creation and formation of the press.

In the presented article, the important role of the press in the development and formation of Azerbaijan-Turkey relations is evaluated through the lens of both Azerbaijan's and Türkiye's press. In particular, the importance of signing of the memorandum of understanding on strategic cooperation in the field of media between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Türkiye and relevance of the creation of a "Joint Media Platform" is emphasized. It is said that the memorandum of understanding on strategic cooperation in the field of media signed between the two brotherly countries will further strengthen media relations and will accelerate the access of Azerbaijani media to the world through Türkiye. Another important issue is the important position of the Azerbaijani media in establishing relations between Turkic-speaking countries in the field of media. The position of Azerbaijan's media organizations in the CIS space – in the Russian-speaking states – is more relevant. In this matter, the Azerbaijani media plays an important role in protecting the interests of Türkiye in the Caucasus, Central Asia, and among the Turkic-speaking peoples of Russia, and is regarded as an invaluable tool for access to these historical places.

Key words: Azerbaijan, Türkiye, press, joint media, platform

Giriş

Ermənistanın hərbi təxribatından sonra Azərbaycan Ordusunun başladığı və 44 gün uğurla davam edən əks-hücum əməliyyatları düşməni darmadağın etməklə yanaşı, bir çox nəticə və parametrlər üzrə dünya hərbi tarixində yeni rekordlara imza atdı. Bütün dünya Azərbaycan Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin sarsılmaz iradəsinin, Azərbaycan xalqının birliyinin və Azərbaycan Ordusunun qüdrətinin şahidi oldu. "44 günlük müharibə çox miqləri dağıtdı – istər döyüş, istər diplomatik, istərsə də informasiya sahəsində işğalçı dövlətin məğlubiyyəti Ermənistanda dərin siyasi çatlar yaratdı. Düşmən ölkənin ictimai-siyasi həyatında gərginlik davam edir və hakimiyyət əleyhinə etiraz aksiyaları səngimək bilmir" (İbrahimov, 2020: 6).

Unutmayaq ki, 100 il əvvəl də Azərbaycan bu tarixi yaşamışdı. Ermənilərin Bakı, Qarabağ, Quba qırğınlarını bizə unutduran sovet təbliğat sistemi sonralar da Azərbaycan xalqını Xocalı soyqırımını, Bağanıs Ayrım kimi onlarca faciələrə məruz qoydu. Amma unutmaq olmaz ki, bunların ilhamvericisi sovet ideoloji sistemi olsa da, icraçısı erməni-daşnaq təfəkküründən ilham alan güclər idi. “Bunların kökündə isə Ermənistanın dövlət siyasətinin xəstə və millətçi ruhu dayanmışdır. Həqiqət budur ki, erməni cəmiyyəti XXI əsr faşizminin rüporu oldu. Almaniyə və İtaliyanın Hitler və Mussolinidən sonra imtina etdiyi faşizm XX əsrin sonları, XXI əsrin əvvəllərində Ermənistanda yenidən dirçəldildi. Təəssüf ki, nə bu ölkənin ziyalıları, nə də erməni cəmiyyəti bunu dərk etmədi” (İbrahimov, 2020:6). Üstəlik bütün erməni media və kommunkasiya vasitələri bu xəstə təxayülün təbliğatçısı oldu.

Təbii ki, buna qarşı çıxanlar və Azərbaycanın haqq işinə ədalətli yanaşanlar da oldu. Bu sırada adı güvəncə çəkilən Türkiyə idi. Həm də dünya mətbuatı sırasında önəmli bir mövqeyə sahiblənən və beynəlxalq mətbuatın ciddi bir parçası olan Türkiyə mətbuatı idi. Türkiyə Azərbaycana dəstəyi ilə 100 il öncəki tarixi xilaskarlıq missiyasını təkrar etmədi, eyni zamanda terrora qarşı mübarizədə, Yaxın və Orta Şərqdə möhkəmlənən mövqeyi ilə, Qafqazda da özünü təsdiq etdi və dünya çapında yeni güc olduğunu da ortaya qoydu. Hər halda ikinci Qarabağ savaşının nəticələri də bunu təsdiq edir və möhtəşəm Bakı paradının təntənəsi də bu faktın nəticəsidir. Əslində deyilənlərin təzahürünü təkcə dünya siyasi dairələrinin mövqeyində yox, həm də dövrü mətbuatda da açıq və aydın görməkdəyik. Bu baxımdan təkcə savaş tarixinin mənzərəsini və fəlsəfəsini yox, eləcə də Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin inkişafında və formalaşmasında mətbuatın önəmli rolunu, həm Azərbaycan, həm də Türkiyə mətbuatı üzərindən dəyərləndirməyi vacib hesab edirik.

Tarixi bağlılıq: milli mətbuatın dövlətçilik və Türkçülük ideyaları

Azərbaycanın tarixən dünyaya inteqrasiyasında və dövlətçilik ənənələrinin formalaşmasında Türkiyə önəmli yer daşıyıb, o cümlədən milli mətbuatın formalaşmasında Türkiyə təsirləri davamlı olaraq özünü təsdiqləyib. Eyni zamanda Azərbaycan ictimai fikri üçün ümumtürk ictimai ideyaları tükənməz qaynaq olmuşdur. İsmayıl Qasıralı, Əli bəy Hüseynzadə, Əhməd Ağaoğlu, Ziya Göyaltı və adlarını çəkmədiyimiz dühalarımız ümümlilikdə bütün türk dünyasının müştərək sərvətləri olmuşlar. Əslində bu bağlılıq milli köklərdən qidalandığından cəmiyyətin intibahına təsir göstərmiş, hətta mətbuatın yarandığı və formalaşdığı ilk günlərdə belə özünü təsdiq etmişdir. Tarixi faktdır ki, hələ XIX əsrin 70-ci illərində Azərbaycan milli mətbuatının banisi Həsən bəy Zərdabi “Əkinçi” qəzetini nəşr etmək üçün mətbəə şriffləri almaq arzusu ilə İstanbula gedir. Bu önəmli arzunun həyata vəsiqə

almasında ona İsmayıl Şirvanın oğlu Məhəmməd Rüşdü Paşa yardımçı olur. Eləcə də Zərdabi 1906-cı ildə "Həyat" qəzetində çap etdirdiyi məqalədə "Əkinçi"ni "Rusiyaada əvvəlinci türk qəzeti" (Cavadova, 2010:8), məhz "türk qəzeti" adlandırır.

Azərbaycan mətbuatının sonrakı inkişaf mərhələlərində də kimi bu amillər özünü göstərmiş, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti mətbuatı özünü türkçülük və döv-lətçilik ideyaları ilə təsdiq etmişdir. Amalı millət yolu, haqq yolu olan AXC yarandığı ilk gündən "türkləşmək, islamlaşmaq, müasirləşmək" şüarını rəhbər tutaraq cəmiyyətin bütün sahələrində süqutunun son gününə kimi apardığı geniş islahatları davam etdirmişdir. Mətbuat və söz azadlığının təmin edilməsi Cümhuriyyətin demokratik dəyərlərə verdiyi önəmin təzahürü idi. Düzdür, Cümhuriyyət mətbuatının sələfləri XX əsrin əvvəllərində meydana gəlsə də, onun ideyalarını ilk dəfə konsepsiya şəklində təbliğ edən "İqbal", "Dirilik" jurnallarının, "Açıq söz" qəzetinin əsrə başlaması cəmiyyətdə yeni bir oyanışın təntənəsi olmuşdu. Məfkurə birliyini, butövlüyü, müstəqilliyi təbliğ edən qəzetin adının altında "Gündəlik türk qəzetidir" təqdimatı isə onun bilavasitə türk dünyası ilə bağlılığının təsdiqi idi. Hətta qəzet mətbuat tariximizdə ilk dəfə olaraq xalqımızın adının "müsəlman", "tatar" olmasına etirazını bildirmiş, "Türk xalqı" olduğumuzu təkidlə sübüt etmişdir (Əhmədov, 1918: <http://www.anl.az/down/meqale/xalqqazeti/2018/may/592988.pdf>).

AXC dövründə mətbuat və nəşriyyat işinin yenidən qurulması üçün də tarixi qərarlar qəbul edilmiş, hökumətin 1918-ci il 9 noyabr tarixli sərəncamı ilə kütləvi informasiya vasitələri üzərində dövlət nəzarətinin ləğv edilməsi ilə cəmiyyətdə mətbuat və söz azadlığı təmin edilmişdir. İki il içərisində ölkədə 100-ə yaxın qəzet və jurnal çıxmışdır" (AXC Ensiklopediyası, 2004, 133). "İstiqlal" (1918-20), "Azərbaycan" (1918-20), "Övraqi-nəfisə" (1919), "Müsəlmanlıq" (1917-19), "Qurtuluş" (1920), "Mədəniyyət" (1920), "Gənclər yurdu" (1918), "Şeypur" (1918-19), "Zənbur" (1919) kimi mətbu orqanlar Cümhuriyyət ideyalarının- milli ideyaların carçısı ola bilmişdir. AXC dövründə Azərbaycanın mətbuat tarixindəki 2 önəmli hadisə də baş verdi. Birincisi, "Azərbaycan" qəzetinin nəşrinə başlandı, bu milli mətbuatımızın tarixində təkə ərazi olaraq ölkənin deyil, milli dövlətin adını ifadə edən mətbuat orqanının fəaliyyətə başlaması ilə əlamətdardır. Bu mənada, akademik İsa Həbibbəylinin dediyi kimi "Azərbaycan" qəzetinin rəsmi dövlət qəzeti kimi meydana çıxması tarixin mühüm hadisəsidir" (Həbibbəyli, 2013:3). İkincisi, "AXC-nin mətbuat və informasiya sahəsində atdığı daha uğurlu bir addım Azərbaycan Dövlət Teleqraf Agentliyi, qısaca olaraq "AzərTAc"-ın yaradılması ilə bağlıdır" (Aslanov, 2008:15.). Bununla da milli hökumət Azərbaycan ətrafında mövcud informasiya blokadasını yarmağa, həm də

özünün fəaliyyəti haqqında xalqı məlumatlandırmağa və gənc respublikanı dünya miqyasında tanıtmaya nail ola bilmişdir. Amma təəssüf ki, bolşevik Rusiyasının işğalı nəticəsində 1920-ci il aprelin 28-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti süqut etdi və onun təsis etdiyi “AzərTAc” da cəmi iki aya yaxın bir müddətdə müstəqil fəaliyyət göstərə bildi.

Azərbaycan mətbuatının 70 illik sovet dövründəki fəaliyyəti və türkçülük ideyalarının gündəmə gətirilməsində xüsusi rolu olmuşdur. Bu tendensiya Sovetlərin ilk 10 ilində daha açıq və geniş şəkildə özünü göstərmiş və bu dövr tarixi baxımdan məhsuldar olduğu qədər də, ziddiyətli, eyni zamanda vacib bir mərhələ olmuşdur. Tarixi reallıqlar prizmasından baxanda hər iki dövlətin maraqlarını təmin etmişdir. Hətta Moskvanın razılığı ilə Azərbaycan Respublikasının Türkiyə Cümhuriyyətində səfirliyi belə olmuşdur. 1921-ci ildə Nəriman Nərimanovun tövsiyəsi ilə Azərbaycan SSR-in, sonra isə ZSFSR-in Türkiyədə fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri olmuş İbrahim Əbilovun Sovet-Türkiyə, o cümlədən Azərbaycan-Türkiyə dostluq münasibətlərinin formalaşmasında böyük xidmətləri olmuşdur (Əhmədov, 2018: <http://www.anl.az/down/meqale/xalqqazeti/2018/may/592988.pdf>).

Bu dönmə həm də Bakıda keçirilən Birinci Türkoloji Qurultay (1926, 26 fevral-5 mart) ilə əlamətdardır. Türkologiyanı böyük və sistemli elmi təlim kimi təqdim edən qurultay böyük əks-səda doğurmuş, haqqında mətbuatda gedən yazılar silsiləsi bu dəyəri dəfələrlə artırmışdı. Səkkiz gün davam edən bu mötəbər tədbirdə müxtəlif ölkələrdən 131 nümayəndə iştirak etmiş, “Yeni fikir”, “Maarif və mədəniyyət”, “Maarif işçisi”, “Yeni məktəb”, “Dan ulduzu”, “Kommunist” kimi dövrü mətbuat orqanlarında və məcmuələrdə qurultay haqqında, onun təşkilinə və gündəminə həsr olunmuş 300-ə qədər müxtəlif səpkili məqalə dərc olunmuşdu. Ölkənin bir nömrəli mətbuat orqanı olan “Kommunist” qəzetinin dərc etdiyi materialların sayı bütün mətbuat orqanlarında dərc edilənlərin yarısı qədər olmuşdur.

Ümumiyyətlə, Moskva nəşrləri sayılan mərkəzi mətbuat orqanları da Birinci Türkoloji Qurultayın keçirilməsi, türk xalqlarının latın əlifbasına keçməsi barədə qərarını çox böyük bir canfəşanlıqla yaymışdı. Bu məqalə və materiallar qurultayın işini, məqsəd və məramını açıqlayan sənədlər kimi də böyük dəyərə malikdirlər. Təəssüf ki, sonralar məlum oldu ki, Türkiyəni kommunist yoluna gətirmək planının mühüm bir hissəsi də bu qurultayla bağlı imiş və SSRİ-nin bu məkrli planının iflası uğraması repressiyaların başlanması ilə nəticələndi, o cümlədən “...100-dən artıq iştirakçısının, seçmə alim və mütəfəkkirinin əksəriyyətinin həbsi və fiziki məhvi ilə bitən bu qurultay yaxın tarixin ən böyük ziyalı-alim soyqırım sənədidir, 30-cu illərin Sovet-Stalin diktatura rejiminin tarixi üçün ittihamdır” (Nərimanoğlu, 2006:21).

Sonrakı dövrdə, xüsusən də repressiya və 2-ci dünya müharibəsi illərində isə mətbuatın Türkiyəyə münasibətləri Sovet dövlətinin siyasi və ideoloji mövqeyindən fərqlənməmiş, əksinə daha çox inamsız və mənfi münasibətləri ilə diqqətdə olmuşdur. Bu münasibətlər Stalinin ölümünə kimi olan bir dövrü əhatə edir və Moskvada hazırlanan və əyalətlərdə həyata keçirilən qırğın siyasətinin məqsəd və məramında Türkiyəyə qarşı üzdə dostluq, amma əsil həqiqətdə isə düşmən mövqə sərgilənməkdə idi. Hətta İkinci dünya müharibəsinin başladığı vaxtlardan başlayaraq bir sıra diplomatik görüşlərdəki bu mövqə faşizm üzərində SSRİ-nin qələbəsindən sonra Stalinin Türkiyəyə qarşı qaldırılan torpaq iddialarını, boğazlarla bağlı yeni müharibə təhlükəsi yaradan haqsız tələblərini təqdim edən məqalələrlə mətbuatın gündəmində olmuşdur.

Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin 60-cı illərdən sonra başlanan dövrü isə Türkiyə-Sovet münasibətlərin yumşalma, dostluq ənənələrinin yeni mərhələdə davam etdiyi bir tarix kimi dəyərləndirilir, 1953-cü ildə Stalinin ölümündən sonra başlayır. Türkiyə-Sovet münasibətlərində yeni bir dönəmdir, münasibətlərdə yumşalma və əlaqələrin qurulması üçün ilk addımların atılması ilə xarakterizə olunur. Mətbuatda Türkiyə barədə rəsmi xəbərlərlə yanaşı, dostluq, qardaşlıq ənənələrini əks etdirən müxtəlif səpgili yazılar da yer almışdır. Bu yazıların əksəriyyətində Türkiyə dövlət və hökumət adamlarının Azərbaycan ziyarətləri zahirən tanışlıq xarakteri daşısa da, mənən daha geniş bir səpkidə özünü göstərməkdə idi. Hətta 1967-ci ildə Süleyman Demirel Bakı səfərində məhəbbət və sevgi ilə söylədiyi “kökləri müştərək olan kultürümüzün bir-birimizi tanımaya imkan verdiyini” (Kommunist,1967:1) ifadəsini tək-cə sadə vətəndaşlar yox, həm də Türkiyə və Sovet Azərbaycanının hökumət adamları da coşqu və rəğbətlə qarşılamişdılar. Ola bilsin ki, məhz o illərdə Azərbaycanda yeni bir milli intibah dövrünün başlanmasında bu kimi faktların rolu və təsiri az olmamışdır. Azərbaycanın ikinci müstəqilliyi ərəfəsində, xüsusən də keçən əsrin 80-cı illərinin sonunda respublika mətbuatında Türkiyə ilə bağlı yazıların, xəbərlərin sayı artmış, hətta bu mövzu gündəlikdə duran önəmli mövzulardan olmuşdur.

İnformasiya savaşı: Qarabağ həqiqətləri və Türkiyə mediası

Dünya mətbuatı sırasında önəmli bir mövqeyə sahiblənən və beynəlxalq mətbuatın ciddi bir parçası olan Türkiyə mətbuatının İkinci Qarabağ savaşı dövründəki fəaliyyəti 80 milyonluq Türkiyənin mövqeyi kimi gündəmə girdi. İkinci Qarabağ savaşının ilk günlərdən Azərbaycanın haqq işinə dəstək verən Türkiyə soncun bu mövqeyində dayandı. Müharibənin ilk günlərdən mətbuata davamlı açıqlamalar verən Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan, müdafiə naziri Hülisi Akar, xarici işlər naziri Mövlud Çavuşoğlu və digər yüksək vəzifəli rəsmilər

birmənəli olaraq bildirdilər ki, Azərbaycan haqq mübarizəsində tək deyil, Türkiyə Azərbaycanın yanındadır. İkinci Qarabağ savaşının nəticələri, Böyük Qələbənin təntənəsini dünyaya çatdıran möhtəşəm Bakı paradı da bunu təsdiq edir. Zəfər paradının diqqəti çəkən əsas məqamlarından biri də Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın iştirakı və Türkiyə hərbiçilərinin nümunəvi keçidi oldu.

“Bütün Azərbaycan xalqını, əziz qardaşım Prezident İlham Əliyevi və şanlı Azərbaycan Ordusunu, Türk Ordusunu ürəkdən təbrik edirəm” söyləyən Türkiyə Respublikasının Prezidenti “Ermənistan xalqı Qarabağda yaşananlardan dərs götürərsə, bu, bölgədə yeni bir dövrün başlanğıcı olacaqdır” (İbrahimov,2020:6) mesajını da verməklə, həm də ədalətli və sülhsevər bir mövqə sərgilədi. Deyilənlərin təzahürünü dövrü mətbuata açıqlamalarda aydın görməkdəyik.

Türkiyə mətbuatının Qarabağ münaqişəsini daima gündəmdə saxlaması, həm də 84 milyonluq Türkiyənin tələblərindən doğan bariz fakt idi və tarixi təməllərə söykənən Türkiyə və Azərbaycan əlaqələrinin analoqu olmayan müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəlməsi təsdiq edirdi. “Bir kökdən olan xalqlarımız öz tarixi dostluğuna, ənənələrinə həmişə sadıq olmuş və bu ənənələr xalqlarımızın dilini, dinini, mənəviyyatını yaşatmışdır” (Əliyev,1997:45).

Hələ Sovetlər Birliyinin dağılmasına illərin qaldığı bir zamanda da Türkiyə mətbuatının dərc etdiyi məqalələrdə Ermənistanın uzun illərdən bəri işğalçı niyyətini açıqlayan faktlar, erməni vandallığı, hərbi-siyasi münasibətlərdə terrorçuluğu dəstəkləmək kimi önəmli faktları ortaya qoyan məqalələrin sayı onlarca yox, yüzlərcə olmuşdur. Bu sırada yer alan mətbuat tək-cə Türkiyənin Anadolu və DHA agentlikləri, TRT Haber, Haber Türk, TGRT, A Haber, Haber Global, TRT Avaz, NTV telekanallarının, habelə “Yeni şəfəq”, “Sözçü”, “Aydınlıq”, “Yeni çağ”, “Türkiyə”, “Axşam”, “Star”, “Hürriyyət”, “Vatan” və s. kimi nüfuzlu qəzetləri və kütləvi informasiya vasitələri yox, bütün Türkiyə mətbuatı olmuşdur. Türkiyə mətbuatı 1980-ci illərin ortalarında Sovetlərin tam dağılmadığı bir zamanda Ermənistan ilə Azərbaycan arasındakı gərginliyin silahlı insidentə və işğala çevrildiyini: “Ermənistan Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının (SSRİ) dağılmasını fürsət bilərək, Dağlıq Qarabağı və ətraf rayonları işğal etməyə başladı” (Şimşir,2011:67).

Türkiyə mətbuatı bu olayların tək-cə seyriyyəçisi olmamış, siyasət adamlarının təhlil və mövqələrinin cəmiyyətə, eləcə də dünyaya çatdırılmasında önəmli mövqeyini sərgiləməkdə davam etmişdir. Bəzi mətbu orqanlarını, o cümlədən “Yeni şəfəq”, “Yeni çağ”, “Türkiyə”, “Axşam”, “Star”, “Hürriyyət”,

“Vatan” və s. kimi nüfuzlu mətbuat orqanlarını vərəqlədikcə işğal xronikasının bütün atributlarını çox aydın görməkdəyik.

Türkiyə mətbuatında yazılanların qısa xülasəsini təsdiqi olaraq Türk və Osmanlı tarixinin yorulmaz tədqiqatçılarından olan İlber Ortaylının yazdıqlarından bir misal gəndəmə gətirmək yetərli olardı. Tarixçi alim “Hürriyyət”də yazırdı: “Azərbaycan Sosialist Respublikasının muxtar bölgəsi olaraq Qarabağ, erməni və Azərbaycan türklərinin və təbii ki, rusların aktiv olacağı bir idarə ilə təşkil edildi. 60 il ərzində erməni əhalisi artdı. Qorbaçovun yeni Rusiyasında və sonra Sovet İttifaqının dağılması ilə qiyamət qopdu. Ermənistan Qarabağa müdaxilə etdi. Qarabağ və Azərbaycan əvvəlcə müqavimət göstərsə də, hadisələrin göstərdiyi kimi yeni Rusiya Federasiyası ermənilərin tərəfini tutdu” (Ortaylı, 2020:5).

SSRİ-nin süqutundan sonra terrora ən çox məruz qalan respublikalardan olan və dünyanın ikili standartları ilə üz-üzə qalan, iqtisadi tənəzzülün, daxili çəkişmələrin meydanına çevrilən və hakimiyyət böhranı yaşayan Azərbaycan Ümummili Lider Heydər Əliyevin söyləri ilə atəşkəsə qoşuldu. Bu illər ərzində Türkiyə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini tanıyan ilk ölkə olmaqla, “Azərbaycanın mövqeyini təkcə sözdə yox, əməli işdə dəstəkləyən bir dövlət olduğunu ortaya qoymuşdur” (Əliyev,1997:48).

Atəşkəs dövrünün tarixi, baş verənlər və olayların istər iqtisadi, istərsə də siyasi tərəfləri də Türkiyə mətbuatının gündəmində önəmli yerdə olmuşdur. Ermənistanın davamlı olaraq atəşkəsi pozması, yeni qarşıdurmaların cəbhə xəttində davam etməsi mətbuatın gündəmində olmuş, hətta 2016-cı il aprelin 2-də Ermənistan atəşkəsi pozaraq, Qarabağ məsələsini beynəlxalq gündəmin ən üst nöqtəsinə gətirməsi və dörd günlük müharibə - silahlı qarşıdurma mətbuatın və siyasilərin diqqətində olmuşdur.

2020-ci il iyulun 12-də Ermənistan ordusunun sərhədin Tovuz bölgəsindən Azərbaycan mövqelərinə hücumu və Azərbaycan Ordusu cavab verdikdən sonra ermənilərin geri çəkilməsi xəbərlərini də dünyaya ilk yayan Türkiyə mətbuatı oldu. Bu xəbərlərdə bildirilirdi ki, münaqişədə Azərbaycan Ordusunun hərbiçiləri öldürüldü, davam edən qarşıdurmalarda Azərbaycan Ordusunun generalı Polad Həşimov şəhid oldu. Azərbaycan-Ermənistan gərginliyində uğursuz diplomatik söylər və dünya birliyinin passivliyi, münaqişənin illərdir dondurulması, ədalətsiz sülh çağırışları, son illərdə həm iqtisadi cəhətdən, həm də ordu quruculuğunda böyük uğurlar əldə etmiş Azərbaycanı 30 illik işğal altında olan torpaqları müharibə ilə də olsa azad etməyə sövq etməkdə idi. Hələ uzun illər əvvəl də Türk mediasında yer alan təhlil və proqnozlarda da qeyd olunurdu ki, atışmaların baş verdiyi ərazilər

Azərbaycana məxsus torpaqlardır. Bu torpaqların Azərbaycana məxsus olduğunu beynəlxalq birlik qəbul edir. Odur ki, Azərbaycanın lazım gələrsə ermənilərə silah qaldırmaq haqqı var.

Nəhayət ki, 27 sentyabr 2020-ci il səhər saatlarında Ermənistan Silahlı Qüvvələrinin genişmiqyaslı təxribat törədərək cəbhəboyu zonada yerləşən Azərbaycan ordusunun mövqelərini və yaşayış məntəqələrini iriçaplı silahlar, minaatanlar və müxtəlif çaplı artilleriya qurğularından intensiv atəşə tutması nəticəsində, Ermənistan ordusunun döyüş aktivliyinin qarşısını almaq, mülki əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Müdafiə Nazirliyi Ermənistanın hücumlarına cavab olaraq, cəbhədə əks-hücum əməliyyatına başladığını açıqladı. Azərbaycan ordusunun komandanlığı tərəfindən qoşunların bütün cəbhə boyu əks-hücum əməliyyatı başlaması qərarı Türkiyə mətbuatında müzakirə mövzusu yox, gözlənilən xəbər kimi dəyərləndirildi. “Vatan” qəzeti 28 sentyabr sayında yazırdı: “Qarşıdurmalar Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycanın mülki yaşayış məntəqələrini atəşə tutmasından sonra başladı. Azərbaycan ordusu əks-hücum keçərək bəzi yaşayış məntəqələrini işğaldan azad etdi” (Vatan, 2020:4).

Yeni Qarabağ müharibəsi dünya mətbuatının xəbərləri sırasında yenidən yer alsada tək Azərbaycan mətbuatının yox, Türkiyə mətbuatının da önəmli və baş mövzusu oldu. Bölgədə genişmiqyaslı erməni təxribatlarına cavab olaraq Azərbaycanın başladığı əks-hücum əməliyyatına Türkiyə mətbuatında geniş yer verildi, bir az da dəqiq desək manşet xəbərləri sırasında yer alması ilə diqqət mərkəzində oldu. Bunlar bir ilk olaraq Azərbaycanın Türkiyədəki o vaxtkı səfiri Xəzər İbrahimin bu ölkədə aparıcı kütləvi informasiya vasitələrində yer alan açıqlamalarında geniş əksini tapdı. “A HABER”, “TRT AVAZ”, “HABER GLOBAL” telekanalları, “Anadolu”, DHA xəbər agentlikləri, “Milliyyət”, “Hürriyyət” qəzetləri və digər mətbu orqanlar diplomatik nümayəndəliyimizin rəhbərinin münaqişə ilə bağlı fikirlərinə geniş yer verdilər (Heberler.com, 2020: 27 eylül). Təkcə ona görə yox ki, Türkiyə sözdə və işdə Azərbaycana tərəfdaş idi, həm də ona görə ki, “Ermənistanda yaşayan erməni xalqı ilə problemimiz yoxdur. İllərdir dünyaya sınıran bir soyqırım yalanı ilə mübarizə aparırıq” (Tamer, 2020:6). kimi yanaşmalar da məsələnin gündəmdə olmasını təsdiqləyirdi.

İstər müharibənin başladığı tarixdə və ya sonralar da Türkiyə mətbuatı Azərbaycanın mövqeyinə saygılı münasibəti ilə seçilmiş, bunu tarixi torpaqların işğaldan azad edilməsi yolunda mübarizə adlandırmışdır. “Azərbaycan qələbə çalacaq”, “Can Azərbaycanın yanında yız”, “Azərbaycan vura-vura irəliləyir”, “Azərbaycan Ordusu işğala son qoyacaq” kimi manşet xəbərləri ilə və sloqanlarla

nəşr edilən mətbuat hər sayında müharibə xəbərlərinə xüsusi yer ayırmış, 44 gün ərzində cəbhədən verilən məlumatlar, işğalçıya qarşı mübarizə, hakimiyyət və xalq birliyi ən aktiv mövzu olmuşdur.

Mətbuatın dərc etdiyi materiallar sırasında qardaş Türkiyənin hadisəyə gecikmədən verdiyi dəstək və Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğanın "Türk Milləti bu gün olduğu kimi bütün imkanları ilə azərbaycanlı qardaşlarının yanındadır" (Rüstəmov,2021:5) kimi açıq bəyənəti münasibətlərin ölkələrimiz arasındakı ən dəyərli ölçüsü olaraq qiymətləndirilə bilər.

Bu önəmli məsələdə mətbuatın danılmaz rolu dəfələrlə təsdiqini tapdı. Qarabağla bağlı həqiqətlərin ardıcıl olaraq ölkəmizin birinci şəxsinin dilindən səsləndirilməsinin nə qədər vacib olduğunu əsaslandırmağa ehtiyac yoxdur. Ali Baş Komandanın savaşı günlərində müharibənin başlanması və qazanılan zəfərlərlə bağlı xalqa müraciətlərində və xarici KİV-lərə verdiyi 30-dan çox müsahibədə səsləndirilən həqiqətlər Azərbaycanın düşmən üzərində diplomatik və təbliğati üstünlüyünü təmin etdi, öz yalanları ilə illərdən bəri geniş xarici auditoriyayı aldatmış işğalçı tərəfə informasiya sferasında ciddi zərbələr vurdu. Burada Türkiyə mətbuatının önəmli rolu xüsusi qeyd edilməlidir.

Açıq mövqe, haqq işimizə böyük inam Azərbaycanın haqlı mövqeyini ortaya qoyan Azərbaycan Prezidentinin bütün müsahibələrində görünür. Türkiyənin "A Haber", NTV, CNN-Türk, "TRT Haber" televiziya kanallarının müxbirlərinin suallarında tamaşaçı və ya dinləyici bir səmimiyyət, hadisələrin sülh yoluna xidmət məramını görürür. Əslində bu amil bütün türk mediasına aid edilən faktdır və bütün kommunikasiya vasitələrində diqqət mərkəzində olmuş və olmaqdadır. "Həmrəyliyinə və dəstəyinə görə Türkiyə dövlətinə və xalqına minnətdarıq" (Sabah, 2020: 29 eylül) deyən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin mövqeyinin, eləcə də tarixi qələbə xəbərinin cəmiyyətə çatdırılmasında Türkiyə mətbuatının ölçüyəgəlməz xidməti yeni media tariximizin uğurlu səhifələrindəndir.

Yeni media platforması və gələcək hədəflərə doğru

Tarixi Qələbə təkcə Cənubu Qafqaza yox, həm də Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinə, eləcə də bütün türk dünyasının içtimai-siyasi həyatına yeni bir düzən gətirdi. Xüsusən də aparılan dezinformasiya və saxta xəbər təbliğatlarının gücləndiyi bir dövrdə "Qarabağ müharibəsində biz hibrid, psixoloji müharibənin bütün elementləri ilə üz-üzə qaldıq. Bütün digər sahələrdə olduğu kimi, Azərbaycan və Türkiyə mediasının birgə fəaliyyəti, birgə söyləri sayəsində haqq və ədaləti dünyaya çatdırmağa nail olduq" deyən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

köməkçisi - Prezident Administrasiyasının Xarici siyasət məsələləri şöbəsinin müdiri Hikmət Hacıyevin fikirlərini Türkiyənin Azərbaycandakı Səfirliyinin mətbuat müşaviri Hüseyin Altınalan tamamlayır: “Azərbaycan mediasının və Türkiyə Cümhuriyyəti İletişim Başqanlığının birgə təşkilatçılığı ilə şanlı Vətən Müharibəsini dünyaya car çəkən yerli və xarici KİV-lərin gərgin əməyi sayəsində ermənilər və onların tərəfdarları tərəfindən aparılan qara təbliğat və psixoloji propoqandaları bütün dünyada uğursuzluğa düşər oldu” (Hüseyn Altınalan, 2021:22 iyul).

Türkdilli ölkələr arasında əlaqələrin dərinləşməsi həm Cənab Prezident İlham Əliyevin, həm Türkiyə Prezidenti Cənab Rəcəb Tayyib Ərdoğanın, həm də digər türkdilli ölkə rəhbərlərinin diqqət mərkəzindədir. Bu qardaş ölkələr arasında həyatımızın bir çox sahələrində münasibətlərin daha da inkişaf etdirilməsində ortaq media platformasının yaradılması xüsusi əhəmiyyət daşıyır. 2020-ci il dekabrın 10-da iki ölkə liderinin - İlham Əliyev və Rəcəb Tayyib Ərdoğanın iştirakı ilə “Azərbaycan və Türkiyə respublikaları arasında media sahəsində strateji əməkdaşlıq haqqında” Anlaşma Memorandumu imzalanması hər iki ölkənin media sahəsində əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə yeni töhfə oldu. 6 maddədən ibarət olan sənəd media sahəsində əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə, bu sahədə yeni hədəflərə çatmağa, media üçün sağlam mühitin yaradılmasına, məlumat, bilik, təcrübə mübadiləsinə xidmət edir. Azərbaycan Respublikasının MM-nin təsdiq etdiyi “Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında media sahəsində strateji əməkdaşlıq haqqında” Anlaşma Memorandumu Azərbaycan-Türkiyə ikitərəfli əlaqələri gücləndirməklə strateji media ortaqlığını nəzərdə tutur.

Əslində bu deyilənlər zaman-zaman gündəmdə olmuş, Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin bir parçası olaraq pərakəndə şəkildə olsa da özünü təsdiqləmişdi. Əməkdar jurnalist, “525-ci qəzet”in baş redaktoru Rəşad Məcid mətbuata açıqlamasında söylədi ki, bu müsbət haldır və nə dərəcədə effektiv olacağı oradan çalışan şəxslərdən asılı olacaq: “Vaxtilə belə addımlar, bu cür platformaların yaradılmasına cəhdlər çox olub. Türkdilli ölkələrin ümumi media qurumu da yaradılmışdı. Sadəcə olaraq müəyyən səbəblərdən işlək formaya gəlmədi. Bu yeni təşəbbüsü də yüksək qiymətləndirirəm. Hər halda platformaların yaradılması rast gəlinən haldır və son illərdə çox olub. Sadəcə onu necə işlədəcəklər, necə fəal olacaq, mütəhərrik şəkildə Azərbaycan-Türkiyə mədəni əlaqələrinə, media əlaqələrinə xidmət edəcək – bu, orada çalışanlardan asılı olacaq” (2020, Yeni Musavat, 12 dekabr).

Təbii ki, İstanbulda keçirilən Türkiyə-Azərbaycan Ortaq Media Platformasının ilk iclası (22 oktyabr 2021) və orada çıxış edənlərin iki ölkə arasında son illər daha da inkişaf edən əlaqələrin media və kommunikasiya sahələrində də tətbiqini çox

dəyərli bir addım adlandırması təqdirəlayiqdir. Amma məsələnin əsil mahiyyətinin tədbirdən-tədbirə yada düşməsi həm də təəssüf yaradır və Rəşad Məcidin narahatlığını birmənalı təsdiqləyir.

Əlaqələrin kifayət qədər geniş bir vüsət aldığı dövrdə bu bütün jurnalistlərin maraqlandığı və gözlədiyi hadisədir, eyni zamanda hər kəs öz töhfəsini vermək arzusunda. Egey bölgəsinin, eləcə də Türkiyənin yaxşı tanıdığı məşhur jurnalistlərdən olan, “Strateji Kommunikasiya Məsləhətçiliyi” qurumunun yaradıcısı və rəhbəri Sərxan Aksüyek müsahibəsində bildirir: “Azərbaycan reallıqlarının dünyaya çatdırılmasında Türkiyə mediasının əvəzsiz xidmətləri oldu. Bu faktlar xüsusən də 44 günlük Qarabağ müharibəsi dövründə özünü göstərdi və təsdiq etdi. Azərbaycanın tarixi qələbəsi, əslində, bütün Türk dünyasının qələbəsi idi. Amma bu gün də informasiya mübarizəsi davam edir. Eləcə də Zəngəzur dəhlizinin açılması günümüzün əsas məsələsidir. Bu tək Azərbaycanın yox, eləcə də Türkiyə mediasının önəmli mövzusu olmalıdır. Azərbaycan–Türkiyə dövlətlərarası münasibətləri elə bir zirvədədir ki, onun siyasi, iqtisadi, strateji tərəfləri olduqca geniş müstəvidə özünü təsdiq edib. Arzu edərdik ki, bu zirvəni biz Azərbaycan–Türkiyə jurnalistlərinin, media qurumlarının da arasında görək” (Əhmədov, 2022:7).

Amma o da qeyd edilməlidir ki, ayrı-ayrı mətbuat orqanları arasında yeni əlaqələrin qurulması da davam edir. Bütün türk dünyasının xəbər carçısına çevrilən Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi (AZƏRTAC) ilə Türkiyənin Anadolu Agentliyinin tərəfdaşlıq əlaqələri nümunəvi örnəyə çevrilib. Bu iki agentlik təkcə qardaş ölkələrimiz arasında deyil, ümumilikdə türk dünyası dövlətləri arasında media sahəsində əlaqələrin möhkəmləndirilməsində mühüm rol oynayır. İstanbulda Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) media və informasiya üzrə məsul nazirlərinin və yüksək səviyyəli rəsmilərinin 4-cü toplantısında (13-15 may 2022) türk dünyası xəbər agentlikləri birliyinin yaradılması ideyası bir daha göstərir ki, artıq türk dövlətləri müasir informasiya məkanında qarşılıqlı, faydalı, dayanıqlı dəstəyi milli ehtiyac kimi qəbul ediblər. İki qardaş ölkə olan Azərbaycan və Türkiyə hazırda bütün sahələrdə qarşılıqlı əməkdaşlıq yolunun seçilməsi ilə iki ölkənin informasiya agentlikləri arasında əməkdaşlıq da yeni müstəvidə özünü təsdiq edir. Azərbaycanın 44 günlük haqq savaşında Anadolu Agentliyi, TRT telekanalı xəbərləri dünyaya birinci olaraq çatdırırdı. Zəfər xəbəri Türkiyədə ilk olaraq Anadolu agentliyi vasitəsilə yayıldı. AZƏRTAC və Anadolu agentliklərinin çoxillik münasibətlərinin genişləndirilməsi və birgə fəaliyyətin davam etdirilməsi müasir çağırışlara daha tutarlı cavab vermək imkanları yaradır.

“Azərbaycan həqiqətlərini dünyaya çatdırmaq və erməni yalan təbliğatının qarşısını almaq məqsədilə Avropa ölkələrində bir neçə media layihə həyata keçirən”

və dünyanın 30-a yaxın informasiya agentliyi ilə əməkdaşlıq edən (Hüseynov,2022:21 iyul) “Trend” İnformasiya Agentliyi türk dövlətləri arasında ortaq media platformasının yaradılmasında yaxından iştirak edir. Türkiyənin Demirören İnformasiya Agentliyi (DHA) ilə tərəfdaş olan “Trend” Türkiyənin “Albayrak Media Group”u ilə birgə yaradılan TURKİC.World (Türk Dünyası) adlı ilk rəqəmsal layihəni (<https://turkic.world>) 7 dildə təqdim edir. 2020-ci il dekabrın 15-də Trend BİA və “Albayrak Media Group” birgə əməkdaşlıq platformasının yaradılması ilə bağlı İstanbul şəhərində Niyyyət Protokolu imzalanıb və ilk dəfə olaraq Azərbaycan və Türkiyə müstəqil media qurumları arasında müasir texnologiyalara əsaslanan media platforması yaradılıb (Trend.az,2021:8 aprel). Türkiyənin nüfuzlu "Yeni Şafak" qəzeti onlayn versiyada Trend Beynəlxalq İnformasiya Agentliyinin xəbərlərini ingilis dilində yayımlamağa başlayıb (Mehdiyev,2021:5). Xatırlatmaq yerinə düşər ki, 2019-cu ildə “Xalq qəzeti” və Türkiyənin "Yeni Şafak" qəzeti arasında Türkiyənin ali məktəblərinin, səhiyyə müəssisələrinin, turizm potensialının tanıtılması üçün razılaşmalar əldə olundu. Türkiyə universitetlərini təqdim edən ilk layihə “Xalq qəzetin”nin əlavəsi kimi oxuculara təqdim də olundu. Amma təəssüf ki, araya düşən pandemiya ucbatından layihənin davamı baş tutmadı. Amma bu heç də o demək deyil ki, əlaqələrə son verilib, əksinə qəzetin dərc etdiyi coxsaylı məqalə və müsahibələrdə bu meyllərin qaldığı və yeni çağırışlar fonunda daha çevik fəaliyyəti gözləniləndir. Həm də müasir çağırışlara tam cavab verən yeni "Media haqqında qanun" bu sahədə yeni imkanlar açır. Gələcək inkişafa hədəflənən təşəbbüslər və hüquqi çərçivələr bu gün dost və tərəfdaş ölkələrlə yeni media platformalarının qurulmasını, Azərbaycan mediasının beynəlxalq aləmə çıxışını təmin edir. Medianın İnkişafı Agentliyinin icraçı direktoru Əhməd İsmayılov təsdiqləyir ki, “Hərbi, siyasi, iqtisadi, mədəni, təhsil, ticarət sahələrində olduğu kimi, media əlaqələrimizin də daha dərinə və əhatəli inkişafı prioritet hədəfimizdir. Burada ən əsas amil birgə atacağımız addımlardır” (Xalq qəzeti, 2022:23 iyul).

Maraqlıdır ki, bu addımlardan Egey Universitetinin professoru Muge Elden dəfələrlə danışib: Demokratik bir cəmiyyət üçün jurnalistika, kino, televiziya, reklam, ictimai əlaqələr olduqca vacibdir. Bu müstəvidə əlaqələrimizin qurulması olduqca gərəklidir. Təkcə neft və qaz layihələri ilə yox, bu sahədə də ortaya qoya biləcəyimiz coxsaylı və bir yerdə reallaşdıra biləcəyimiz layihələr var. Bunlara akademik səfərlər, elmi mübadilələr yolu ilə nail olmaq olar. ...Türkiyə və Azərbaycan jurnalistikası bir-birindən daha çox faydalana bilər. Bu yöndə də əməkdaşlığın gələcəyi böyükdür (Əhmədov,2019:6). İllər sonra İzmir Jurnalistlər Cəmiyyətinin rəhbəri Dilək xanım Gappi Umdular müsahibəsində təkidlə deyir: “Qarşılıqlı məsləhətləşmələr nəticəsində Azərbaycan jurnalistləri ilə həyata keçirə

Azərbaycan-Türkiyə: Media Münasibətləri Keçmişin Dərsləri və Bu Günün Reallıqları CTDAL3 23
biləcəyimiz layihələrin icrası həm bizim, həm də Türk dünyasının jurnalistləri üçün faydalı olar” (Əhmədov,2022:6).

Nəticə və dəyərləndirmələr

Qloballaşan dünya düzəninə oturan yeni reallıqlar dünyada həm də yeni tələb və düzən yaratdı, desək də yanılmırıq. Bu sırada Ermənistanın hərbi təxribatından sonra Azərbaycan Ordusunun tarixi Qələbəsi ilə başa çatan müharibə təkcə cəmiyyətin həyatında yox, eləcə də xalqımızın taleyində şərəfli bir tarix oldu. Bütün dünya Azərbaycan Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin sarsılmaz iradəsinin, xalqımızın birliyinin, Ordumuzun qüdrətinin şahidi oldu. Azərbaycan Ordusu Qarabağ savaşı zamanı düşməni darmadağın etməklə yanaşı, bir çox nəticə və parametrlər üzrə dünya hərbi tarixində yeni rekordlara da imza atdı. Eyni zamanda Azərbaycan mediasının Vətən müharibəsi günlərində fəaliyyəti ordumuzun bu hünərini informasiya cəbhəsində layiqincə tamamladı.

Çox qısa bir zaman kəsiyində baş verənlər, dövlətin informasiya siyasətinin daşıyıcısı olan mətbuatın bu sahədəki fəaliyyətini uğurla tənzimlədi, ordunun döyüş və uğurlarının təsdiqi oldu. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin xarici mətbuat orqanlarına, televiziya kanallarına verdiyi müsahibələrində də bu tendensiyanı açıq gördük. Hətta bir sıra xarici mətbuat orqanlarının çox aqressiv və qərəzli suallarının təmkinlə cavablandırılması, ikili və qərəzli mövqelərinə görə jurnalistlərin haqlı qınaq obyektinə belə çevirilməsi günümüzün reallıqları oldu. Geniş ictimaiyyətin fikir və mülahizələrinə böyük əhəmiyyət verən mətbuat bu məsələdə heç bir tərəddüdsüz müharibəni işğaldan qurtarmağın yeganə yolu kimi təqdim etdi.

Bu müharibə Azərbaycan üçün böyük və tarixi bir qələbənin uğuru sayıldığı kimi, həm də dünyanı, eləcə də dost və müttəfiqləri də tanıtdı. Bu sırada adlarını çəkə bildiyimiz Türkiyə, Pakistan, İsrail, Ukrayna kimi ölkələrin mövqeyi Azərbaycan üçün böyük önəm daşısa da, ölkənin diplomatik dairələri yaxın qonşular olan İranın, Gürcüstanın yanaşmalarına da hörmət nümayiş etdirdi. Digər tərəfdən də bu müharibə ikili standartlar üzərində qurulan siyasətin və diplomatik mübarizənin tərəfdarlarını da tənəzzülə uğratdı. Bu kimi amillər mətbuatın da önəmli mövqeyi kimi gündəmə gəldi və yadda qaldı.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin tarixini və savaş fəlsəfəsini Türkiyə mətbuatı üzərindən dəyərləndirərkən açıq görünür ki, İkinci Qarabağ savaşında Türkiyə Azərbaycana dəstəyi ilə 100 il öncəki tarixi xilaskarlıq missiyasını təkrar etmədi, eyni zamanda terrora qarşı mübarizədə, Yaxın və Orta Şərqdə möhkəmlənən mövqeyi ilə, Qafqazda da özünü təsdiq etdi və dünya çapında yeni güc olduğunu ortaya qoydu.

Türkiyə mətbuatının Qarabağ münaqişəsini daima gündəmdə saxlaması, həm də 84 milyonluq Türkiyə xalqının tələblərindən doğan bariz fakt kimi göründü və tarixi təməllərə söykənən Türkiyə və Azərbaycan əlaqələrinin analoqu olmayan müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəlməsini təsdiq etdi. Bu ənənənin xalqlarımızın tarixi kökündən, din, dil, mədəni birliyindən gəldiyini sübut etməyə belə ehtiyac yoxdur. Hələ yüz illər öncə də, Sovetlər Birliyinin dağılmasına illərin qaldığı bir zamanda da Türkiyə mətbuatının dərc etdiyi, Ermənistanın işğalçı niyyətini açıqlayan, erməni vandallığını və terrorçuluğu dəstəkləyən faktları ortaya qoyan məqalələrin sayı onlarca yox, yüzlərcə olmuşdur. Türkiyə mətbuatı bu olayların təkcə seyriyyəçisi olmamış, siyasət adamlarının təhlil və mövqələrinin cəmiyyətə, eləcə də dünyaya çatdırılmasında önəmli mövqeyini sərgiləmişdir. Türkiyənin media qurumlarının Azərbaycan mediası ilə yanbayan dayanması, operativlik, obyektivlik, peşəkarlıq nümayiş etdirməsi, Qarabağ savaşı və Vətən müharibəsi həqiqətlərini bütün imkanları səviyyəsində təkidlə dünyaya yayması “iki dövlət - bir millət” devizini “iki dövlət - bir media” və yaxud “bir millət - bir media” anlamında dəfələrlə ortaya qoydu.

İndi dünyanın yeni düzənində mətbuatın üzərinə düşənlər də aktuallaşmaqdadır. Artıq Azərbaycan-Türkiyə əlaqələri bütün türk dünyası üçün örnəyə çevrildiyi bir vaxtda mətbuatın üzərinə düşənlər də bu aktuallığın yeni təsdiqidir. Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası medianın iki ölkənin xalqları arasındakı dostluq əlaqələrini və qarşılıqlı anlayışı inkişaf etdirməkdə oynadığı mühüm rolunu nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında media sahəsində strateji əməkdaşlıq haqqında anlaşma memorandumunun imzalanması və “Birgə Media Platforması”nın yaradılmasını məqbul hesab etmişdir. İki qardaş ölkə arasında imzalanan media əməkdaşlığı media əlaqələrini daha da gücləndirəcək, Türkiyə üzərindən dünyaya çıxışı sürətləndirəcək. Sırr deyil ki, Türkiyə həm media baxımından, həm də regional informasiya maraqları baxımından əhəmiyyətli və möhtəşəm bazalara sahibdir. Digər bir aktual məsələ də türk dünyasının media əlaqələrinin qurulmasında Azərbaycan mediasının olduqca əhəmiyyətli mövqeyi var və bu Türkiyə üçün də önəmlidir. Azərbaycanın media qurumlarının MDB məkanında, bir az da dəqiq desək rusdilli məkandakı mövqeyi daha aktualdır. Bu məsələdə də Azərbaycan mediası Türkiyənin Qafqazda, Orta Asiyada, Rusiyanın tərkibindəki türkdilli xalqlar arasında maraqlarının qorunmasında əhəmiyyətli yeri var və bu tarixi məkanlara çıxışda önəmli vasitədir.

Ədəbiyyat

- Aslanov, A., Musayev, V., İsmayılov, D. (2008). AzərTAc-dan AzərTAc-a: mürəkkəb vəşərəfli yol". Bakı: Şərç-Qərb, 184 s.
- Azərbaycan Cümhurbaşkanı Aliyev: Türkiyə'nin bölgədəki rolü istikrar sağlayıcı olması (2020). Sabah. – 29 eylul.- s.2
- Azərbaycanın Ankara Böyükəlçisi İbrahim: Saldırılar kabul edilemez, bunun
- Azərbaycan Xalq Cümhurbaşiyyətü Ensiklopediyası (2004). İki cildde, I cild.- Bakı, s.440
- Azərbaycandan əks-hücum qərarı (2020). Vatan. - 28 sentyabr.- s.4
- Bakının Azadlıq meydanında Vətən müharibəsində Qələbəyə həsr olunmuş Zəfər paradı keçirilib (2020). Xalq qəzeti. - 11 dekabr.- s.1-2
- bedelini ödeyəcəkler. (2020). Heberler.com, 27 eylul
- Cavadova, E.(2010) Azərbaycan milli mətbuatının ilk qəzeti. Xalq qəzeti.- 3 iyul.- s.8
- Əhmədov, N. (2018). Azərbaycan Xalq Cümhurbaşiyyətü: mətbuatımızın dövlətçilik və türkçülük ənənələri. <http://www.anl.az/down/meqale/xalqqazeti/2018/may/592988.pdf>
- Əhmədov, N. (2018). Sovet hakimiyyätinin ilk illərində Azərbaycan mətbuatında Türkiyəvə türkçülük. "Filologiya məsələləri" jurnalı, Bakı, Azərbaycan, N3 s.348-356
- Əhmədov, N. (2019). Professor Müge Elden: Türkiyə və Azərbaycan jurnalistikası bir-birindən daha çox faydalana bilər. Xalq qəzeti. - 1 mart, - s.7
- Əhmədov, N. (2022). Azərbaycan-Türkiyə:dövlətlərarası münasibətlərin yüksək səviyyəsi
- Əhmədov, N. (2022). Zəngəzur dəhlizi: Azərbaycan-Türkiyə əməkdaşlığına açılan yeni qapı. Xalq qəzeti. -19 mart,- s.10
- Əliyev, H. (1995). Türkiyənin Baş naziri Tansu Çillərin şərəfinə verilən ziyafətdə nitq. "Gülüstan" Sarayı. 10 iyul 1995-ci il. "Xalq qəzeti" - 11 iyul,- s.1
- Əliyev, H. (1997). Müstəqilliyimiz əbədidir.4-cü kitab.İyun-Noyabr 1995. Azərənşr,153 s.
- Həbibbəyli, İ. (2013).“Müstəqil Azərbaycanın “Azərbaycan”ı”. Azərbaycan,- 15 sentyabr,-s.5
- İbrahimov, A. (2020). Erməni xisləti: dəyişməyən xəstə təfəkkür. Xalq qəzeti.-23 dekabr,- s.6

İki qardaş ölkənin mediasını birləşdirən sənəd: media kapitanları

media qurumları üçün də örnekdir. Xalq qəzeti. - 1 aprel, -s.6

Medianın İnkişafı Agentliyində Beynəlxalq Media Forumunun iştirakçıları ilə görüş keçirilib.(2022). Xalq qəzeti.-23 iyul.- s.5

Mehdiyev, E. (2021). Trend-in ingilis dilində xəbərləri Türkiyənin nüfuzlu "Yeni Şafak" qəzetinin saytında yayımlanmağa başladı. <https://az.trend.az/azerbaijan/society/3462175.html>.

memorandumu dəstəklədi–gözləntilər.(2020).Yeni Musavat.-12 dekabr,-s.12

Nərimanoğlu, K. V. (2006). 1926-cı il Bakı Türkoloji Qurultayı haqqında söz. “Latin əsaslı yeni türk əlifbası və Birinci Bakı Türkoloji Qurultayı” bibliografiya. Bakı. 44 s.

Ortaylı, İ. (2020). Azərbaycan'ın Karabağ'ı. Hürriyyət. - 4 Ekim, - s.5

Rüstəmov,A.(2021).İkinci Qarabağ müharibəsi Türkiyə mətbuatında.525-ci qəzet,-16 dekabr.-s.5

Şimşir, N.B. (2011). Yeniden Doğu Sürecinde Türkiye–Azərbaycan ilişkileri /N. Bilal

Şimşir. – Ankara: Bilgi Yayınları, Birinci Basım,768 s.

Tamer, R. (2020). Mühim bir nokta // Hürriyyət.-1 ekim,- s.6

Türkiyə hökumətinin başçısı Süleyman Dəmirəl Bakıda (1967). Kommunist,-25 sentyabr,-s.1

URL: İlqar Hüseynov: Prezident İlham Əliyev və Birinci vitse-prezident Mehriban Əliyevanın media sektorunun inkişafına yönəlik addımları Azərbaycan mətbuatının möhkəmlənməsi üçün zəmin yaradıb. (2022). <https://turkic.world/az/articles/politics/43768> TurkicWorld. 21 İyul 2022

URL: Trend BİA və “Albayrak Media Group” şirkətinin birgə Media Layihəsi işə salınır.

<https://az.trend.az/azerbaijan/gundem/3405981.html>

URL: Hüseyn Altınalan: Şanlı Vətən Müharibəsi medianın əhəmiyyətini bir daha göstərdi. (2021).

<https://turkmedia.az/sanli-veten-muharibesi-medianin-ehemiyetini-bir-daha-gosterdi-huseyn-altinalan/>. 22 iyul.